

“Ik vind mijn deelname aan het festival schitterend, want mijn wereld wordt vergroot. En ik krijg eindelijk ruimte om mijn wereld te laten zien. (...)”

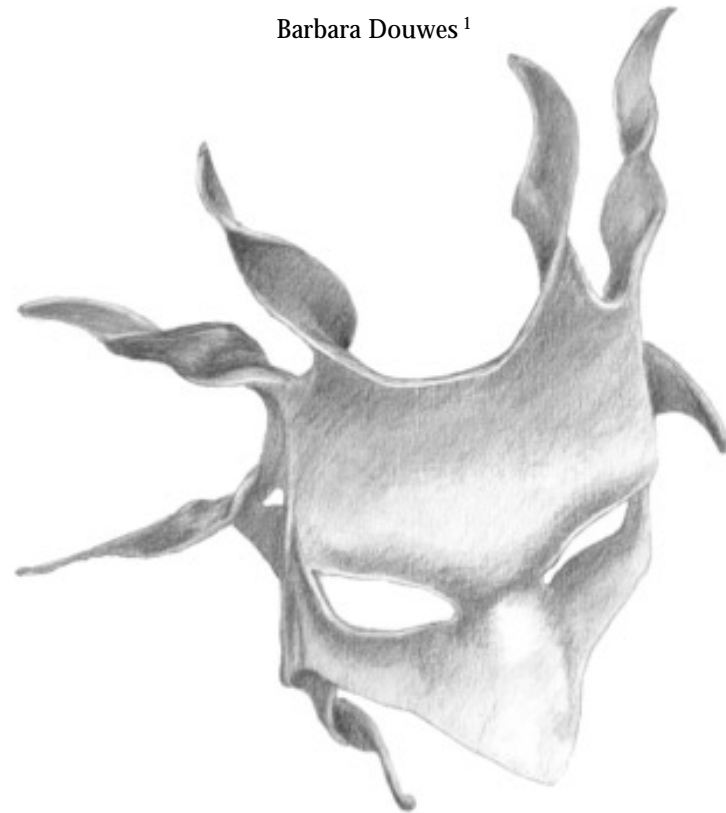
Ze zeiden:

we hebben nog nooit zo’n Barbara gezien.

Ik voelde me er zo lekker bij. Er kwam iets in mij tot bloei waarvan ik dacht dat het nooit meer tot bloei zou komen.

Ik dacht dat ik voorgoed verbonden zou zijn aan de psychiatrie, voorgoed cliënt zou zijn, voorgoed beoordeeld zou worden als psychiatrische cliënt.”

Barbara Douwes¹

10

K w a r t i e r - m a k e r s - f e s t i v a l s

Kunst is een buiten-gewone vorm van expressie, waarin de persoonlijkheid en de particuliere belevingswereld van de kunstenaar van groter gewicht zijn dan de noodzaak om te voldoen aan conventies en normen. Dat is één van de redenen dat kunst maken bevrijdend kan zijn, juist ook voor mensen die veel te stellen hebben met de normativiteit van de wereld om hen heen.

Laten zien wat je gemaakt hebt, in je eentje of samen met anderen, kan, op een andere manier, bevrijdend zijn. Het ‘anders’ zijn van mensen met een psychiatrische achtergrond, nadert het geaccepteerde anders-zijn van de kunstenaar of artiest, waardoor zij zich - voor even schaamteloos - kunnen laten zien zoals zij zijn.²

Dat bevrijdend vermogen ligt aan de basis van de meer dan 25 *kwartiermakersfestivals* die de afgelopen tien jaar plaatsvonden in onder meer Haarlem, Groningen, Midden-Brabant, Amsterdam, Zwolle, Arnhem en Breda. Het zijn culturele evenementen waar theater, dans, muziek, expositie, film, en poëzie elkaar afwisselen, en waar kunst als expressie gevierd wordt samen met het publiek. Een *kwartiermakersfestival* is een cultureel evenement, dat op de ontmoeting tussen mensen met en zonder psychiatrische achtergrond is gericht, teneinde via kunst de beeldvorming rond gekte in beweging te brengen en stigma en zelfstigma te bestrijden. Op de podia staan per voorstelling soms tientallen mensen met een psychiatrische achtergrond - soms samen met mensen zonder psychiatrie-ervaring. Aan de organisatie werken naast professionals vele vrijwilligers mee, onder wie mensen met psychiatrie-ervaring. Bij vrijwel elk festival worden gevestigde kunstenaars betrokken.

Community art

Kwartiermakersfestivals hebben in de manier waarop zij kunst en cultuur inzetten veel raakvlakken met *community art*. Bij *community art* -projecten gaat het om een duidelijke interactie tussen de kunstenaars en het publiek, om de ontmoeting van kunstenaars en deelnemers, om gelijkwaardigheid en het idee dat iedereen creatief kan zijn. Een goede 'gemeenschapskunstenaar' weet het beste van soms ook flink beperkte mensen naar boven te halen en een passende rol voor hen te vinden, die bijdraagt aan de voorstelling in z'n geheel. Het mooie is dat veel kunstenaars - behalve dat ze vaak wantoestanden in de samenleving aan de orde stellen - ook graag samenwerken met (amateur)kunstenaars uit de gemeenschap. Mensen worden door gemeenschapskunst in de gelegenheid gesteld om mee te doen, waarbij de ervaring bij alle partijen wordt verrijkt. Gemeenschapskunst verhoogt het zelfvertrouwen van de deelnemers, draagt bij aan hun *empowerment*. Op soortgelijke wijze verwerven niet-professionele kunstenaars op een kwartiermakersfestival zich een stem met kunstzinnige middelen.

Krisztina de Chatel, die voor het Haarlemse kwartiermakersfestival een productie van de dansgroep *Vanuit Marlies* leidde, zegt het zo: 'Er gebeurde iets met de mensen dat hen op een ander level bracht. Het was wonderbaarlijk hoe de dansers opbloeden en open gingen. Ik vind het mijn taak als kunstenaar dat de persoonlijkheden van de mensen met wie je werkt naar lichaam en geest goed naar voren komen. Dat men als persoon volledig kan zijn. Dan voelt men zich geaccepteerd omdat men iets moois maakt.'³

Festival als een publiek moment

Hoewel festivals zeker onder mensen met psychiatrie-ervaring een grote populariteit genieten, bestaan er rond de zinvolheid van de festivals ook vraagtekens. Staat de investering van menskracht en middelen in verhouding tot het resultaat? Wordt 'het grote publiek' wel bereikt en zo nee, hoe erg is dat? En wat gebeurt er eigenlijk met de mensen die wel bereikt worden? En hoe bepaal je de waarde van het samen een festival beleven?

Het rendement van een festival neemt toe naarmate het in een bredere kwartiermaakpraktijk is ingebed; dan gaat er iets aan vooraf en volgt er iets op. Bovendien is, behalve het commitment van bijvoorbeeld een gemeente en de kunstenaars zelf, ook de betrokkenheid van de geestelijke gezondheidszorg van groot belang. Hulpverleners blijken te vaak zelf ernstig stigmatiserende beelden van 'hun' cliënten te hebben.

Het boek van de Vlaamse filosoof Rudi Visker *Lof der zichtbaarheid* inspireert om een kwartiermakersfestival te zien als een publiek moment waarop aandacht wordt gevraagd voor en door een groep mensen.⁴ Een groep mensen met wie de samenleving (medeburgers, professionals of instanties) het soms moeilijk heeft, en die juist daarom positieve publieke aandacht verdient - nu eens niet rond een probleem, maar rond een cultureel evenement. Een festival heeft zodoende een agenderende functie. Het attendeert op het verlangen van mensen mee te doen en erbij te horen, maar met behoud van verschil en eigenheid, niet onder een gelijkmakende assimilatie-druk.

Mensen verlangen ernaar, stelt Visker, erkend te worden in hetgeen voor hen belangrijk is. Hij signaleert een verlangen naar zichtbaarheid van achtergestelde groepen in het algemeen: men weet wellicht

niet (precies) wat zijn anders-zijn inhoudt, maar wil het misschien juist daarom erkend en gerespecteerd zien als iets van belang, iets wat niet verborgen moet blijven.

Zoals het citaat van Barbara Douwes aan het begin van dit hoofdstuk laat zien, doet het iets met mensen om zich in woord en daad in de publieke ruimte aan anderen te tonen. Het publieke stelt de festivalkunstenaar in staat niet alleen te blijven met zijn anders-zijn, of opgesloten in een groep met dezelfde achtergrond. Verschillen worden daardoor leefbaar en draagbaar.

Bovendien kan je, door je op een festival over te geven aan andermans 'vreemde blik', als het ware ook met andere ogen naar je eigen anders-zijn kijken. Dat geldt andersom eveneens voor de toeschouwer, wiens normaliteit kan worden gerelativeerd.

¹ In: Zandinga, Harmke, Hilde Koemans en Annet Swart, *Kwartiermaken doe je samen! Landelijk onderzoek naar de werkzaamheid van Kwartiermakersfestivals*, afstudeeronderzoek in het kader van de opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening, Utrecht, 2009 [www.kwartiermakeningroningen.nl/pages/achtergrondliteratuur.php]

² Het omgekeerde is overigens ook waar: de onconventionele, niet-functionele blik die het maken van kunst veronderstelt, kan de kunstenaar ook dicht bij de eenzaamheid en chaos brengen die zo kenmerkend zijn voor veel psychische stoornissen. Zie ook: Post, Rutger, 'Out There', in: *Deviant. Tijdschrift tussen psychiatrie en maatschappij*, nr.57, juni 2008 [www.tijdschriftdeviant.nl/Archief2008.htm]

³ Krisztina de Chatel 'Vanuit Marlies - Ervaringen van een choreografe', in: *Passage. Tijdschrift voor Rehabilitatie*, oktober 2005

⁴ Visker, Rudi, *Lof der zichtbaarheid. Een uitleiding in de hedendaagse wijsbegeerte*, SUN, 2007
Zie ook: Kal, Doortje, *Lof der zichtbaarheid. Beeldend Gesproken. Kunstprijs 2011*, catalogus museum Jan van der Togt